

GÜLNUR ACAR SAVRAN

ÖZNE-YAPI GERİLİMİ

Maddeci Bir Bakış

Glnur Acar Savran: 1951'de İstanbul'da doğdu. 1976-1981 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde asistanlık yaptı. 1987-97 yılları arasında İstanbul BİLAR'da, 1993-94 yıllarında Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde, 1999-2002 yıllarında ise Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde ders verdi. *Somut, Yapıt, 11.Tez, Sınıf Bilinci, Defter, Praksis, Kaktüs, Pazartesi, Amargi, Feminist Politika* dergilerinde yazıları yayınlandı. **Kitapları:** *Sivil Toplum ve Ötesi* (Alan 1987; Belge 2003; Dipnot 2013); *Kadının Görünmeyen Emegi* (derleme, Nesrin Tura Demiryontan ile birlikte; Kardelen 1992; Yordam 2008); *Beden, Emek, Tarih* (Kanat 2004; Dipnot 2019); *Özne-Yapı Gerilimi* (Kanat 2006; Dipnot 2025) *Feminizm Yazıları: Kuramdan Politikaya* (Dipnot 2019). *Cinsiyetler Arası Toplumsal İlişkiler ve Kesişimsellik* (derleme, Dipnot 2022). **Çeviri:** *Eleştirel Feminizm Sözlüğü* (Yay. Haz. H. Hirata, F. Laboire, H. Le Doaré, D.Senotier; Kanat 2009, Dipnot 2015). *Feminist Gzargah* (Irene Kaufer, Françoise Collin; Dipnot 2016); *İkinci Cinsiyet* (Simone de Beauvoir, [2 cilt] Koç Üniversitesi Yayınları 2019). Bakım Manifestosu (Bakım Kolektifi; Dipnot 2020)

Özne-Yapı Gerilimi: Maddeci Bir Bakış

© Glnur Acar Savran, 2025

© Dipnot Yayınları, 2025

ISBN: 978-625-6742-42-0

Dipnot Yayınları 445

1. Baskı: 2025/Ankara

Kapak Tasarımı: Ilgın Fidan

Düzelti: Büşra Dilek

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Paz. Ltd. Şti.

Baskı: Sözkesen Matbaacılık

İvedik O.S.B. 1518. Sok. Mat-Sit İş Merkezi No: 2/40

Yenimahalle/ANKARA - Tel: (0 312) 395 21 10

DİPNOT YAYINLARI (Sertifika No: 48147)

Selanik Cad. No: 82/24 Kızılay / Ankara

Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32

eposta: dipnotkitave@yahoo.com

www.dipnotkitap.com

Glnur Acar Savran

ÖZNE-YAPI GERİLİMİ

Maddeci Bir Bakış

DİPNOT YAYINLARI

GÜLNUR ACAR SAVRAN KİTAPLARI

- Sivil Toplum ve Ötesi: Rousseau, Hegel, Marx
- Beden, Emek, Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin
- Özne-Yapı Gerilimi: Maddecî Bir Bakış
- Feminizm Yazıları: Kuramdan Politikaya
- Cinsiyetler Arası Toplumsal İlişkiler ve Kesişimsellik (Derleme)

ÇEVİRİLERİ

- Eleştirel Feminizm Sözlüğü (Yay. Haz. H. Hirata, F. Laboire, H. Le Doaré, D.Senotier)
- Feminist Güzargah (Irene Kaufer, Françoise Collin)
- Bakım Manifestosu (Bakım Kolektifi)

İçindekiler

Önsöz	7
Postmodernizm: Yepyeni Bir Evre mi, Bir Eğilimin Mutlaklaştırılması mı?.....	19
'Öz'lerin Reddinden Sınıf Politikasının Reddine	67
Marksizm ve 'Yeni Toplumsal Hareketler' Tartışması	113
Althusser, Yapısal Nedensellik ve Teorisizm	149
Tarihsel Maddeciliğin Bir Özeleştiri Denemesi	173
Anderson'ın Reformistlere Uyarısı: Gramsci'nin Çıkmazları	187
Lukács'ın Felsefi Mirası	211
Kaynakça	259

ÖNSÖZ

1 980'lerin ikinci yarısında ve 1990'lı yıllarda yazmış olduğum bu yazıları bir derlemede bir araya getirmek konusunda önce çok tereddüt ettim. Bunun bir nedeni tabii ki yazıların eskiliği idi: O yıllardan bu yana görüşlerimde çok temel bir değişiklik olmamasına rağmen, fazladan hiç emek harcamadan, içlerinde on sekiz yıl önce yayınlanmış olanlarının bile bulunduğu yazıları yeniden okurların karşısına çıkarmak bana fazla kolaycılık, belki biraz da özensizlik gibi geliyordu. Ayrıca, bir tanesi dışında *11. Tez* ve *Sınıf Bilinci* dergilerinde yayınlanmış bu yazılar, dar anlamda örgütlülük biçiminde olmasa da bir tür aidiyetin damgasını taşıyordu: Bu dergilerin yayın kurullarının üyesiydim ve yazılarımdan üslubunu ya da tonunu bir kolektiviteye ait olmanın, yazılarda öne sürülen tezlerin ortak bir tartışmanın süzgecinden geçmiş olmasının getirdiği güven ve haklılık duygusu belirliyordu. Bu güven, Marksizm içi tartışmalarda belirli bir Marx yorumunun bütüncül olarak benimsenmesi ya da reddedilmesi biçiminde tezahür ediyor, eleştirilerde yer yer, bugün bana hırçın ya da fazla kendinden emin gelen bir üslubun öne çıkmasına yol açıyordu. Oysa, bunca yıldan, yitirilmiş bunca aidiyetten sonra ve Marksizmin bugün hasımları karşısında içinde bulunduğu durum göz önüne alındığında, bu top-tancı ve güvenli tonun beni tam olarak ifade etmediğini itiraf

etmem gerekiyor. Bugün Marksizm içi tartışmalarda daha az toptancı, daha eklektik bir dil kullanırdım. Gramsci konusunda benimsemiş olduğum tavrı daha genel olarak benimser, örneğin o kadar eleştirdiğim Althusser'den bir "üst-belirlenim" kavramını ödünç almakta ya da Jameson'ın belli kavramlarını kullanmakta herhangi bir beis görmezdim. Öte yandan, aradan geçen yıllar, bazı kavramların yaygın yeni kullanımları karşısında orijinal anlamlarının unutulmasına, ya da en azından gençler nezdinde arkaikleşmesine yol açtı. Bu türden kavramlara sahip çıkmanın mücadelesini verenlere ne kadar saygı duysam da, örneğin Gramsci üzerine yazdığım yazının başlığında geçen "reformist" kavramını bugün kullanmazdım: Kapitalist sistemin sınırları içinde kalarak onu ıslah etmeyi öneren yaklaşım ve tezleri savunanları tarif etmek için başvurduğum bu kavramın bugün gençlerin büyük çoğunluğuna neoliberal politikalar demetinde önerilen reformları çağrıştırdığına kuşku yok!

Bütün bunlara karşın, bu derlemenin çıkmasında bir yarar gördüğüm de açık. Bunun temelinde, her şeyden önce, derlemeyi oluşturan yazılarda ortaya çıkan ana izleğin Marksizmin kadim bir yapısal sorununu, bir iç gerilimini konu etmesi yatıyor: Yapı-özne, nesnellik-öznellik, belirlenimcilik-iradecilik, varlık-bilinç gibi ikiliklerle ifade edilebilecek olan bu gerilim bugün de Marksizmin ve daha genel olarak eleştirel toplum kuramlarının gündeminde önemini korumaya devam ediyor. Bunun yanı sıra, özgürleşmeci, radikal ya da sol olarak adlandırılacak teorilerde, toplumsal yapıların nesnelliği, genel bir tarih kavrayışı ve kolektif özneler karşısında öznelcilik, rastlantısallık/bilinemezlik ve tikelcilik hükmünü sürdürürken, bir yandan da bu eğilimlerin on yıl kadar öncesine göre itibar yitirdiğini, özgürleşmeci politikaların önünü açacak teorik arayış-

ların daha görünür hale geldiğini saptamak mümkün. Bu yazılarda, hem postmodernist teorilerde olgun biçimine bürünmüş olan söz konusu eğilimlerin gerilere, yapısalcılık-sonrası teorisyenlere, Laclau ve Mouffe ile Althusser'e doğru izi sürülüyor; hem de *sınıf bilinci*, *şeyleşme*, *ideoloji* ve *hegemonya* gibi kavramlarıyla Lukács ve Gramsci'nin bu sorunsala yaptıkları teorik müdahaleler ele alınıyor. Bunun yanı sıra, Lukács'ın *dolayım* ve *bütün* anlayışının özne-yapı diyalektiğini en doyurucu biçimde ele almamıza izin verdiği kanaatiyle, Lukács en verimli alternatif olarak diğerlerinden farklı, ayrıcalıklı bir konuma yerleştiriliyor. Gramsci'nin, işçi sınıfının tarihsel özne oluşunun imkânları ve sınırları konusunda; özellikle de hegemonya kavramı aracılığıyla önümüzde açtığı ufku yine de belli ikirciklerle malul olması ise, bizi burada da öznelcilik sorunuyla yüzleşmeye çağırıyor: Gramsci'nin teorisinde karşımıza bu kez de iç dinamikleri tahlil edilmeden varsayılan bir yapı anlayışı çıkıyor. Bu yazıların, sözünü ettiğim teorik arayışlara kullanabilecekleri bir malzeme sunması olasılığı, her şeye rağmen bu derlemenin yayınlanmasından umduğum başlıca yarar.

Ama hepsi bu kadar değil. Son beş-altı yıldır feminist teori üzerinde yoğunlaşan çalışmalarım sırasında, öteden beri duyduğum bir rahatsızlık iyice pekişti: Marksizmin feminizmle anlamlı bir alışverişe girebilmesi, feminist teoriye yer açabilmesi için nesnelciliğinin, belirlenimciliğinin, maddeciliğinin dozunu düşürmesi gerektiği yolunda oldukça yaygın bir kanı var. Oysa kendini sosyalist, maddeci, Marksist bir feminist olarak nitelendiren birisi olarak, öteden beri feminizmin de nesnellığe, maddi üretim dünyasına ayrıcalıklı bir yer açması gerektiği kanısını taşıdım. Maddeci/belirlenimci bir Marksizmle maddeci/belirlenimci bir feminizmin pekâlâ bağdaşabileceğini savunmaya

çabalarken, hep feminizm saflarında da hegemonik olan öznelci, tikelci eğilimlerle hesaplaşmak zorunda kaldım. Nitekim 2004 yılında çıkan *Beden Emek Tarih* (Dipnot Yayınları) adlı derlememin "Giriş"inde bu eğilimlere ilişkin olarak şöyle diydum: "Somut gerçekliğin ve hakikatin yalnızca öznel, tikel, yerel, kısmi olandan ibaret olduğuna; soyutlamanın, genellemenin, bütünlük kurmanın, 'büyük anlatı'ların ancak tahakkümcü, baskıcı olabileceğine; nesnelliğin, toplumsal ilişki ve yapıların, maddi gerçekliğin, bizim için ancak söylemsel, algısal, düşünsel dolayımardan geçtiği ölçüde herhangi bir anlam-önem taşıyabileceğine ilişkin artık kesinleşmiş, hatta kemikleşmiş yargılar bunlar" (s. 1-2). Kısacası, bu derlemedeki yazılarla son dönemde sürdürdüğüm feminist teori üzerine çalışmalarım bu açıdan bir süreklilik arz ediyor, birbirini bütünlüyor. Bu çalışmalarım sırasında kendimi sık sık bu daha eski yazılara gönderme yaparken buluyorum: Burada ele alınan yazarlar arasından sadece Chantal Mouffe -o da geçmişte olmak üzere- doğrudan feminizmle ilgilenmiş olsa da, bu yazılarda geliştirmeye çalıştığım anlayış, yöntem açısından kaynaklarımdan birini oluşturmaya devam ediyor.

Yukarıda "yitirilmiş aidiyetler"den söz ettim. Bu yazıların yayınlanmış olduğu dergilerin üçü de (*11. Tez, Sınıf Bilinci, Defter*) artık çıkmıyor... Dolayısıyla da, böyle bir gereği duyanlar için bu yazılara erişmek oldukça güç. Bu da, yazıların bir derleme halinde yeniden basılmasının pratik gerekçesini oluşturuyor.

"Reformist" sözcüğüyle ilgili kaygılarıma rağmen Gramsci konusundaki yazının başlığını olduğu gibi bıraktım. Buna karşılık yazılarda terminoloji ve anlatım bakımından bazı değişiklikler, düzeltmeler yaptım. Ancak bunların hemen hiçbir anlamı köklü olarak değiştiren düzeltmeler değil.

Gelelim yazıların kendilerine: Kitaptaki yazıların dizilişi, ilk yayınlanış tarihleri bakımından da, inceledikleri teorisyenler bakımından da kronolojik değil. Hatta tam tersine, bugünden başlayıp geçmişe, postmodernizmden Lukács'a doğru bir sıralama yapmayı tercih ettim. Sergileme mantığı açısından, bugün varılan noktayı daha iyi kavramak üzere bugünden geçmişe uzanmak bana daha anlamlı geldi. Bu nedenle, modernite/postmodernite kavramlarını ve Fredric Jameson'ın kimi tezlerini tartışmaya açan yazı ilk sırayı işgal ediyor. Kuşkusuz bugünden geçmişe uzanmanın ima edebileceği türden bir teleolojik okuma değil kastım: Althusser'in yapıtında postmodernist düşüncenin kimi tezlerinin *içkin* olduğunu, ya da postmodernizmin ortaya çıkışını sadece belirli düşünürlerin teorileriyle açıklayabileceğimizi iddia etmiyorum tabii ki. Yalnızca, Lukács'a (ve Korsch gibi Hegel'in diyalektiğini ciddiye alan başka düşünürlere) atfedilen "hümanist" özne anlayışına tepkiyle öznesiz bir tarih anlayışı geliştiren Althusser'den postmodernizme gelişte belli *damarların* teşhis edilebileceğini söylüyorum. Bu kitabın ana izleğini oluşturan yapı-özne diyalektiği (ya da gerilimi) sorunu 1920'lerde ve 30'larda, işçi sınıfının kendini kuşatmış olan burjuva ideolojisini aşıp ondan beklenen tarihsel özne olma misyonunu yerine getirip getiremeyeceği tartışması biçiminde ortaya koymuştu kendini. Bu tarihsel bağlamda Lukács'ın *yabancılaşma*, *şeyleşme* ve *şeyleşmenin aşılması* tahlilleriyle geliştirdiği sınıf bilinci kavramı ve bu kavramın öncülleri, Althusser'in teorik çabasının hareket noktalarından birini oluşturmuştu. Özgürleştirici özne tasavvurlarını tâbi tuttuğu köklü eleştiri, onu her tür praxis-ten/sınıf mücadelesinden kopuk, *öznesiz* bir yapı kavramına yönelttiğinde ise, hem olumlu anlam atfedilen öznelik anlayışı çökmüş, hem öznesiz kalan yapı zayıflamıştı. Postmodernizmin

olumsallığa, göreliliğe, tikelliğe dayalı tarih ve hakikat anlayışları buralardan da beslenerek serpildi. Althusser'in, öznelliğin ideolojik adlandırmalarla kurulduğu tezi, işçi sınıfına Marksizmin attığı tarihsel özne oluşturma Aydınlanmanın özerk-birleşik özne anlayışını bulan postmodernist yaklaşımın kaynaklarından birini oluştuyordu. Ne var ki, Althusser'den postmodernizme uzanan bu çizgide Laclau ve Mouffe'un ve Barry Hindess, Paul Hirst, Michel Foucault vb. yapısalcılık-sonrası düşünürlerin katkıları da küçümsenemez: İkinci, üçüncü ve beşinci yazılar da bu "ara halkalar"ı ele alıyor. Bu arada, Laclau ve Mouffe'un teorilerinde ayrıca Gramsci'nin *belirli* bir yorumu çok önemli bir yer tutuyor; Gramsci'nin bu derlemede yer almasının gerekçelerinden biri de bu.

"Postmodernizm: Yepyeni Bir Evre mi, Bir Eğilimin Mutlaklaştırılması mı?" başlıklı yazının iki amacı var: Yazıda önce, postmodernist söylemde modernite ve modernizm kavramlarının, Aydınlanma, Marksizm, modernizm özdeşliğine dayalı, kendi içinde ayrımlaştırılmamış *yekpare* bir bütünü dile getirdiğini ortaya koymaya çalışıyorum. Bu bir bakıma postmodernist söylemin kendi kendine ihaneti: Modern Batı düşüncesini, hasımlarının Hegel'e attığı türden "özcü" bir bütün olarak inşa ediyor bu söylem. Modern olarak nitelendirilen hangi düşünceye yönelecek olursanız altından aynı birleşik, özerk özne, aynı soyut akıl, aynı toplum mühendisliği çıkıyor! Yazının ikinci yarısı ise postmodernite tahlilinde çok özgün bir yaklaşımı olan Jameson'ın teorisine ayrılmış. Bu özgünlük bir yandan yazarın postmodern olanı modern içinde tâbi durumda olanın başat hale gelmesi olarak tanımlamasından kaynaklanıyor. Öte yandan da Jameson daha önce kimsenin girişmeye cesaret edemediği bir şeye soyunuyor: Genç Lukács'ın teorisiyle Althusser'in

tezleri arasında sentez kurmak! Ve beklenebileceği gibi, bu son derece iddialı proje bir anlamda Jameson'ın teorik çıkmazlarının temel nedenlerinden birini oluşturuyor. Bu son derece "nev'i şahsına münhasır" Marksizm yorumu belki Jameson'ın bütünlüklü projesini taşıyamıyor, ama bugünün dünyasını kavramak için bize bazı önemli ipuçları sunuyor.

Laclau ve Mouffe'un *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* adlı kitabının ve bu kitapta geliştirilen radikal demokrasi anlayışının eleştirisi, "'Öz'lerin Reddinden Sınıf Politikasının Reddine" başlıklı ikinci yazının konusunu oluşturuyor. Bu yazıda belirlenim ilişkilerini, tarihsel süreklilik ilkesini ve toplumsal bütün anlayışını "özcülük" olarak nitelendirip reddeden yazarların bu tezlerinin ve buna dayanan sınıf politikası eleştirilerinin çıkmazlarını sergilemeye çalıştım. Yine *politik* dolayımalarla oluşmuş ama nesnellik dünyasında maddi temelleri olan toplumsal öznelerin yerine politik düzlemde istikrarsız bir biçimde işgal edilen özne konumsallıklarını; toplum kavramının yerine toplumsal olanın açık uçluluğunu öneren bu teorik çerçeveyi tamamlayan politika anlayışı ise şu: Hiçbir öncelik taşımayan çeşitli benzeşmez özne konumlarından inşa edilen bir demokrasi mücadelesi, yani sınıf politikasını ikame edecek bir tür "yeni toplumsal hareketler" koalisyonu. Aynı yazıda, bana yöneltilmiş iki eleştiri yazısını vesile ederek, yukarıda dile getirdiğim şekilde bu felsefi tezlerin Laclau ve Mouffe'un daha eski yazılarında ve Althusser'in yapıtında bulunabilecek kökenlerine işaret etmeye çalıştım. Başka bir deyişle, "'Öz'lerin Reddinden Sınıf Politikasının Reddine", onu izleyen iki yazının habercisi aynı zamanda: "Marksizm ve 'Yeni Toplumsal Hareketler' Tartışması" ve "Althusser, Yapısal Nedensellik ve Teorisizm".

Üçüncü yazıda "yeni toplumsal hareketler" kategorisini ve bu hareketler üzerine çeşitli teorileri irdelemeye çalıştım. Söz konusu kategoriyle kucaklanmaya çalışılan, ama aslında üzerinde yükseldikleri egemenlik, baskı ve eşitsizlik biçimleri ve hedefleri açısından birbirinden yapısal olarak farklı olan bu hareketleri tek bir kategoriyle ifade etmenin sakıncalarına değindikten sonra, bu hareketler üzerine geliştirilmiş teorileri sınıflandırmaya çalıştım: Bu teorilerin bir bölümü, emek-sermaye çelişkisi ile patriyarka, ırkçılık, ulus egemenliği gibi farklı baskı ve egemenlik biçimleri arasındaki ilişki ve gerilimleri açıklayamıyorlar ve sorunu sermaye ilişkisini görünmez kılarak aşmaya çalışıyorlar. Öte yanda ise, çeşitli baskı ve egemenlik biçimlerini salt sermaye ilişkisinin bir türevine indirgeme eğilimlerini teşhis etmek mümkün. Bu yazıda, fetişleştirilmiş bir kavramı ve fetişleştirilmiş bir politika tarzını çözümleyerek, ayrıştırarak gizeminden arındırmaya çalıştım. Bundan muradım, hem kitabın temel sorunsalı olan yapı-özne ilişkisi konusunda kolaycı çözüm arayışlarına bir yanıt getirmek, hem de "yeni toplumsal hareketler" yaftası altında feminizmin özgüllüğünün berhava olmasının önüne geçmekti. "Yeni toplumsal hareketler" tartışmasına ayrıca "Tarihsel Maddeciliğin Bir Özeleştirici Denemesi" başlıklı beşinci yazıda da aynı saiklerle değiniyorum.

Özne ve özne oluşa atfedilen her tür olumluluğu hümanizm olarak gören Althusser'e göre, Marksizmin özgüllüğü özne yüceltmesini aşan bir teorik çerçeve geliştirmiş olmasıdır. Dolayısıyla da, tarihsel özne vb. kavramlar Marksizm-öncesine ait kavramlardır. Bir yandan öznesiz yapı anlayışını geliştirirken, öte yandan da bilim ile ideoloji arasında yaptığı kesin ayırım Althusser'in yapıtını teorizmle malul kılar. Althusser zaman içinde bu ayırımın keskinliğini azaltmaya çalışır; ne var ki

onun yapıtının teorisist niteliği bizzat yapı anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu bağlantıları sergilemeye çalıştığım "Althusser, Yapısal Nedensellik ve Teorisizm" başlıklı yazıda, Althusser'in aslında, o kadar çok eleştirdiği *ampirizmin gerçeklik anlayışına* hapsoldüğünü ve gerçeklikle düşünce arasında aşılamaz bir uçurum açtığını, yapının düşünsel bir soyutlamadan ibaret hale geldiğini ileri sürüyorum. Öz/görünüş diyalektiğinin reddedilmesinden kaynaklanan bu sorunu aşmadıkça da Althusser'in ayakta kalabilir bir yapı tasavvuru geliştiremeyeceğini göstermeye çalışıyorum. Başka bir deyişle, özne karşısında yapının ağırlığının teorisini kurmak üzere yola çıkan Althusser'in ardında bıraktığı son derece güçsüzleşmiş yapılarıdır. Nitekim, yapısalcılık sonrası akımın üretim tarzı kavramından tümüyle vazgeçmesinin bu kadar kolay olmasında Althusser'in bu ön-hazırlığının da bir payı olduğunu görmek gerekir.

Bu yazının bir devamı olarak da okunabilecek olan "Tarihsel Maddeciliğin Bir Özeleştirici Denemesi"nin, Althusser'in yapısalcı Marksizminden yapısalcılık-sonrası akıma geçişin dolaşımlarının daha açıkça kavranmasına yardımcı olacağını umuyorum. Kitapta yer alan, Althusser, yeni toplumsal hareketler ve Lukács konulu yazılarda dile getirmiş olduğum bazı düşünceler bu yazıda tekrar ediliyor. Ne var ki, sözü geçen üç yazı arasındaki bağlantıların kurulması açısından da bir işlevselliği olduğu için, bu tekrarlar rağmen derlemeye bu yazıyı da dahil etmekte bir sakınca görmedim. Ayrıca, Anderson'ın kitabında, hem özne-yapı ilişkisi bağlamında Habermas ve Timpanaro'ya da yer veriliyor; hem de Marksist bir özeleştirmeden ne anlaşılması gerektiği konusunda ufuk açıcı değerlendirmeler var. Bu nedenlerle de söz konusu tekrarların hoş görüleceğini umuyorum.

Perry Anderson'ın Türkçede kitap olarak yayınlanan uzun yazısıyla diyalog içinde kaleme aldığım "Anderson'ın Reformistlere Uyarısı: Gramsci'nin Çıkmazları" başlıklı yazıda, Gramsci'nin yazılarından *bütünlüklü* bir toplumsal tahlil ve politik strateji türetilmeyeceğini ortaya koymaya çalışıyorum. Gramsci, Marksist bir çerçeve içinde ideoloji ve politikanın taşınması gereken ağırlığı ortaya koymuş olduğu için, işçi sınıfının tarihsel özne oluşuyla ilgili sorunlara çözüm arayışlarında kimsenin başvurmadan edemediği bir düşünür: Marx'ın sınıf belirlenimci "ortodoks" yorumlarının geride bırakılması gerektiğini düşünenler de, "devrimci" ya da "konseyci" Marksist yorumları benimsemiş olanlar da sahip çıkıyor Gramsci'nin düşünsel mirasına. Ne var ki, bu yazıda ortaya koymaya çalıştığım gibi, bu yaygın sahiplenmeyi bir ölçüde açıklayan etken, Gramsci'nin yapıtındaki ikircikler ve bunları besleyen genel bir felsefi söylem. Marksist çerçevenin öncesine ait bir söylem bu ve Gramsci'nin maddi üretim süreci ya da yapıya doyurucu bir biçimde eğilmemiş olmasıyla bağlantılı. Tahlil edilmeden varsayılan, dirençleri, tehditleri bir anlamda azımsanan bir yapıyla ilişkisi içinde ele alındığında ise, sınıfsal niteliği geri planda kalmış olan "özne"nin potansiyelinin önündeki engeller de kolaylıkla ikincilleşebilir. Zorunluluk/özgürlük gerilimi ikinci kutbun temelsiz sayılabilecek biçimde abartılmasıyla çözülmüş olur böylece. Bu genel söylemin ayrıca sivil toplumun sınırları içinde kalınarak kurulacak bir hegemonya anlayışına kaynak oluşturabileceğini yazıda ortaya koymaya çalışıyorum. Laclau ve Mouffe'un *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*'de çıkış noktası olarak benimsedikleri ve ileriye, kendilerince mantıksal sonucuna götürdükleri hegemonya anlayışı da bu.

"Lukács'ın Felsefi Mirası" başlıklı yazının ise bu derlemede ayrıcalıklı bir yeri var: Özne-yapı gerilimi bağlamında diğer teorilere ve çözümlere bir alternatif olarak sunuluyor kitapta